

מחשבה קצרה על הדף הרב יחזקאל הרטמן

שכנת זבחים דף עג

איסורין פבטלין זה את זה

לפי ריש לקיש איסורין מבטלין זה את זה. ולקמן דף עט, א אמרינן דאיסורין אין מבטלין זה את זה, וראיה מהא דמצוות אין מבטלות זו את זו, כדחזינן אצל הלל שהיה כורך מצה ומרור.

בהקדמת השב שמעתתא (אות ש) מבאר כדלהלן:

במדרש איכה איתא "השבועני במרורים הרווני לענה, מה שהשביעני במרורים בלילי פסח דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו, הרוני לענה בלילי ט' באב." ומבאר הש"ש ע"פ דברי המדרש איכה (פרשה א, כ) [ודומה לכך מופיע גם במנחות (נג, ב)]:

"בליל ט"ב נכנס אברהם אבינו לבית קה"ק, אחזו הקב"ה בידו והיה מטייל עמו ארוכות וקצרות, א"ל הקב"ה מה לידידי בביתי, א"ל רבוני בני היכן הם, א"ל חטאו והגליתים בין האומות, א"ל לא היו בהם צדיקים, א"ל רבוני בני היכן הם, א"ל חטאו והגליתים לבין האומות. א"ל לא היו בהן צדיקים, א"ל עשותה המזימתה. א"ל היה לך להסתכל בטובים שבהם, א"ל סוגיהון בישין, דכתיב עשותה המזימתה הרבים..."

וקשה שנראה שיש כאן כפילות, שלאחר ששאל אברהם אם אין בהם צדיקים והשיב הקב"ה 'עשותה המזימתה', מה יש לו לשאול שוב "היה לך להסתכל בטובים שבהם", הלא כבר נאמר לו שאין צדיקים.

ומבאר ע"פ דרשות מהר"י מוסקאטו, בהא דהעולם נידון ע"פ רוב רשעים או צדיקים, וכיצד דנים כאשר יש חוטאים רבים, אך אם כל אחד חוטא בעבירה אחרת, איסורין מבטלין זה את זה ואין מצטרפין לרוב.

ומעתה מיושב, דאף אחרי שאמר הקב"ה לאברהם שאין צדיקים, עדיין טוען אברהם אבינו "היה לך להסתכל בטובים", היינו שבכל אחד אף שיש בידו כמה עבירות, טובים הם זה נגד זה, ומה שיש בזה אין בזה, ויוכל להצטרף לבטל עבירות חבירו, וכן כולם. א"ל הקב"ה "סוגיהן בישין", כלומר דאיסורין אין מבטלין זה את זה, וכהגמ' בדף עט, א דאיסורין אין מבטלין זה את זה. ומהיכן למדו זאת, מהא דהלל היה כורך מצה ומרור בליל פסח. נמצא אפוא, דמה שגרם לגלות ישראל בט' באב, הוא זה שבליל פסח אין מצוות מבטלות זו את זו. ומיושבים דברי המדרש איכה לשיטתו.

ונסיים בצד זכות, דכשם דמסקינן שאין איסורין מבטלין זה את זה,

כן הוא להיפך, דכשיש אנשים שכל אחד מצטיין במצוה אחרת, הרי הם מצטרפים זה לזה, ומצירוף כולם תעלה השלימות "ועמך כולם צדיקים".

דף עג

הפקוד לכורך

לומדים מהא דהלל היה כורך מצה ומרור יחד, דמצוות אין מבטלות זו את זו.

והעירו רבים, דהנה יש ב' פסוקים שאפשר ללמוד מהם את ענין הכורך: בפרשת בא (שמות יב, ח) נאמר לגבי פסח מצרים "ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו", וכמו כן ישנו פסוק בפרשת בהעלותך (במדבר ט, יא) לגבי פסח שני "בחודש השני בארבעה עשר יום בין הערבים יעשו אותו על מצות ומרורים יאכלוהו", וכשנבדוק בסוגיין נראה שהגמ' הביאה את הפסוק שבפרשת בהעלותך, ומדוע לא הובא הפסוק הקודם בתורה, בפרשת בא, שעוסק בפסח ראשון.

ונאמרו בכך כמה ישובים:

(א) החת"ס "שו"ת או"ח סי' קמ) מביא את דברי הרא"ש דמניין יודעים שצריך לאכול כזית מרור, מלשון ברכת המרור "על אכילת מרור", ואכילה בכזית. ויש להבין מדוע לא נלמד לשון אכילה מן הפסוק. אלא שבאמת בפסוק מדוקדק שלשון אכילה לא קאי על המרור אלא על קרבן הפסח.

ממשיך החת"ס ומיישב בכך את ההערה בסוגיין. דבפסוק שנאמר גבי פסח ראשון מדוקדק שאת המצה והפסח אוכלים "על המרור". ואילו בפסוק לגבי פסח שני מדוקדק שאת הפסח אוכלים "על מצה ומרור", ושיפיר העדיפה הגמ' להביא את הפסוק השני, משום ששם מתחדש שאפילו ב' מצוות (מצה ומרור) ששתיהן טפלות אל הפסח, אין מבטלות זו את זו. ואילו בפסוק הראשון רק המרור הוא טפל והמצה עיקרית, ויש בכך פחות חידוש שאין מבטלין זה את זה.

(ב) הרש"ש (פסחים קט"ו) מיישב בפשטות, שבפסוק בשמות אין משמעות שצריך לכרוך את המצה והמרור יחד, רק שצריך לכרוך את המרור עם הפסח "על מרורים יאכלוהו", ורק בפסוק במדבר שנאמר "על מצות ומרורים", יש ללמוד לכרכם יחד.

דשב ואל תעשה עדיף, ולא נתבאר מה ישיב ר"א לטענה זו. וכתב במרומי שדה לנצי"ב (עירונין ק, א) הסבר נפלא, דכשאדם עובר על בל תוסיף הרי זו עבירה של רגע אחד, אך כשעובר על בל תגרע, חוטא בכל רגע ורגע ובאותו יום שאינו ממשיך את הזריקות, נמצא שזו עבירה שנמשכת זמן רב, וסובר ר"א דעדיף עבירה קצרה בקום ועשה מעבירה ארוכה בשב ואל תעשה. ור' יהושע ס"ל להיפך.

וכשמצרפים יסוד זה לאו"ש נמצא כך, כאשר אדם אינו מקיים מצוה הרי הוא מבטל אותה בכל אותו היום, וכשעושה מצוה חלקית יש אמנם טענה שצריך לסיים את המצוה, ולכן טוען ר' יהושע שעדיף לעשות זריקה אחת, ולעבור בשב ואל תעשה. ואף אמנם שגם אם לא יזרוק כלל, יעבור רק בשב ואל תעשה, אולם העבירה תהא נמשכת כל אותו היום, וטענה זו על שלא עשה את המצוה חמורה יותר מאשר הטענה על בל תגרע, וכפי הידוע דמצות עשה גדולה ממצות לא תעשה. התביעה שאינו עושה מצוה, גם ר' יהושע מסכים שעדיף שלא תהיה לאורך זמן. ומה שחולק על ר"א הוא כלפי בל תגרע שנמשך זמן רב, אך לא כלפי ביטול מצוה שנמשך זמן רב.

דף פא

אין עולין פבטלין זה את זה

בסוגיין הובאו ג' מקורות לכך שדברים העולים על גבי המזבח אין מבטלין זה את זה.

בתפארת שלמה רדומסק (רמזי פורים) מבאר שיסוד זה הוא רמז למועדי השנה. דהנה הקב"ה נתן לנו שבתות, ראשי חודשים וימים טובים, והיה עולה בדעתנו שאם ראש חודש חל בשבת, שקדושת ר"ח בטלה כנגד קדושת שבת, שהרי באמת קדושת שבת היא גדולה מאד גבוה מעל גבוה, ומכל מקום מזכירים גם ראש חודש במוסף של שבת ר"ח. והטעם הוא, דבכל יו"ט יש הארה מיוחדת שיורדת מלמעלה, ועל כן אע"פ שקדושת שבת גדולה משל ר"ח, אך ההארה המיוחדת לר"ח, ייחודית היא לה, ומשום כך אין מבטלין זה את זה.

ומשמעות דבריו שבמין כן בסוגיין, דבכל קרבן יש הארה ייחודית ועל כן אין מבטלין זה את זה.

וממשיך שזהו שאנו מברכים בכל יום "אור חדש על ציון תאיר", כי בטובו מחדש בכל יום מעשה בראשית ע"י התורה שנתחדש בכל יום אורות חדשים. וזה הפירוש מה שנאמר (ישעיה נא, ד) "תורה חדשה מאתי תצא", דלכאורה קשה הלא לא יחליף הא"ל ולא ימיר דתו, אך הרמז לפי הנ"ל, כי לעתיד יהיה התגלות התורה באורות חדשים בבחינת ההתחדשות כמו שאמר אור חדש על ציון תאיר. וזה שאמרו חז"ל (ב"ר כ, יב) "בתורתו של רבי מאיר היה כתוב כתנות אור" באל"ף, כי היה בכוחו להאיר בתורתו אורות חדשים.

ג) השדה צופים שולח אותנו לספר אור פני יהושע שמביא שהשדה שלום מבעליו הקשה כנ"ל, ותירץ לו בנו כדלהלן: בליל פסח אנו אומרים "זכר למקדש כהלל וכנ"ל, וכלולה בזה בקשה שייבנה בהמ"ק בקרוב ונוכל להקריב פסח שני כראוי וכיאות, ולכן מביאים את הפסוק שנאמר בפסח שני, כיון שאורמים זאת בפסח ראשון להורות שאנו מצפים לגאולה וקיום המצוה בפסח שני.

ומביא שם שכשנאמרו הדברים לפני השואל ומשיב, העיר שרק יחידים נדחים לפסח שני, וכאשר הציבור כולו טמאים, אין מביאים פסח שני, וא"כ במצבנו אם ייבנה בהמ"ק אחרי פסח, לא נביא פסח שני. השיב לו השר שלום שיש שמבואר בירושלמי בפסחים שאם ייבנה בי המקדש נביא קרבן פסח בפסח שני, ושפיר מיושב.

דף פ

בל תגרע

"מתן ארבע במתנה אחת, ר"א אומר יתנו במתן ד', ר' יהושע אומר יתנו במתנה א', א"ל ר"א הרי הוא עובר על בל תגרע, א"ל ר' יהושע הרי הוא עובר על בל תוסיף. א"ל ר"א לא נאמר בל תוסיף אלא כשהוא בעצמו, א"ל ר' יהושע לא נאמר בל תגרע אלא כשהוא בעצמו, ועוד א"ר יהושע כשנתת עברת על בל תוסיף ועשית מעשה בידך, כשלא נתת עברת על בל תגרע ולא עשית מעשה בידך."

הרשב"א (ר"ה טז, א) כתב שכאשר חכמים מנגעו תקיעת שופר בשבת, עוברים ע"י זה משום בל תגרע, אלא שבכוחם לעשות זאת. ומדייק הטורי אבן (ר"ה טז, ב) שסובר הרשב"א שבכל מצוה שאדם אינו עושה, עובר על בל תגרע, וקשה דא"כ למ"ד לאו שאין בו מעשה לוקין עליו, המבטל איזה מצות עשה שבתורה ילקה משום לאו דבל תגרע, והוא לא מצינו. ועל כן חולק הטו"א וסובר שבביטול מצוה אינו עובר בבל תגרע, ורק כשמקיים מצוה באופן חלקי.

והאחרונים מיישבים את דברי הרשב"א, שאין כוונתו שבכל ביטול מצוה יש בל תגרע, אלא רק כשעושה כן מפני שסובר שכן הדין (ומהיא דר"ה שחל בשבת).

ועל דעת הטורי אבן מקשה הברוך טעם בהגהותיו שם (והטו"א עצמו עמד בזה באבני מלואים ר"ה כח, ב), מהמשנה דידן, דאם יתן מתנה אחת יעבור על בל תגרע, ואם יתן ד' מתנות יעבור על בל תוסיף, ולכאורה יש פתרון שלישי - שלא יתן כלל את הדם, ובכך לא יעבור על בל תגרע.

האור שמח (פסולי המוקדשים פ"ב) מיישב דבריקה האחת לא עובר בכלום, ומה שעובר בבל תגרע הוא כאשר אינו ממשיך לתת עוד ג' מתנות, נמצא שהזריקה האחת רק גורמת לו לעבור ואינו עובר בידיים, וזה עדיף מאשר שלא יתן כלל.

ויש להוסיף על דבריו נדבך נוסף, דבסוף המשנה טוען ר' יהושע

והוסיף אאמו"ר שליט"א שהדברים תואמים למהר"ל (סוף דרוש לשבת שובה) שמבאר מדוע ביה"כ יש ז' הזאות למטה וא' למעלה, ובשאר השנה יש רק ז' הזאות, ומבאר ששמונה הוא מעבר לטבע (כענין חנוכה כידוע), וביה"כ הוא נכנס לפני ולפנים אל מקום שהוא מעבר לטבע, ועל כן עושה ח' הזאות. ולכאוי דבריו תמוהים, דהתינה בהזאות שבקה"ק, אך הלא גם ההזאות של הפרוכת הן ח' הזאות. ולאמור נפלא, דהפרוכת נהפך להיות התפשטות של הקה"ק.

והן הן הדברים שבסוגייתנו, שאחרי שהכה"ג מזה על הפרוכת והולך למזבח הזהב, ניתן להתייחס לכך כיציאה החוצה, שהפרוכת נחשבת 'פנים' והמשך לקה"ק.

דף 99

המזבח מקדש, היא העולה

המזבח מקדש את הראוי לו, וילפינן זאת מהפסוק "היא העולה היא מוקדה", ופירש רש"י: "דבר שהוא למוקד ועולה הרי היא בהוייתו ולא תרד, היא משמע בהוייתו תהא משתעלה על מוקדה."

התוס' מקשים על פירוש רש"י, דבגמ' משמע ד"היא" מיעוטא הוא ולא ריבויא. ולכן מפרשים באופן אחר.

התולדות יעקב יוסף בספרו 'בן פורת יוסף' (דרשת שבת הגדול תקכ"ה) מיישב את קושיית התוס' כך:

אמרו בנדרים (לה, א) "אמר ר' יוחנן אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על חכם גיבור ועשיר ועניו, וכולם ממשו וכו'". והקשה הר"ן (דרשה ה), בשלמא חכם ועניו שפיר, אבל גבור ועשיר מה שייך הדבר לנבואה. ומפרש דבאמת אין צריך את מעלת גבור ועשיר, אלא שזו בחינה למידת ענותנותו. דמי שהוא גבור ועשיר ונשאר עניו, מוכח שאכן הוא עניו. וזהו דילפינן ממשו, שהיו לו כל המעלות הנ"ל ואעפ"כ היה עניו. וכמו"כ מעלת החכמה לא תיתכן ללא ענווה, שהרי כל המתיהר חכמתו מסתלקת ממנו (פסחים ס, ב).

נמצא אפוא שכל המעלות הגדולות לא יביאו אדם למדרגה העליונה, אם אין ענוה עמהן.

ובזה תבואר הגמ' כאן. "היא העולה" - המעלות העליונות נשמרות ע"י "היא" מלשון מיעוט, דהיינו ענווה. נמצא שהמילה "היא" משמשת מצד אחד לשמירת הקדושה וכמו שכתב רש"י "בהוייתה תהא", ואעפ"כ נדרשת היא גם במובן של מיעוט, להורות על הענווה. ונמצא שצדקו דברי התוס' ש'היא' היא מיעוט, ואעפ"כ אין הדבר סותר לדרשה הנוספת ד'היא' בהוייתה תהא, דתליא הא בהא. היא לשון מיעוט, מביא להיא לשון הויה. דו"ק.

כלומר מה שמתחדש הוא הארות אורות חדשים בעולם, וואורת אלו אינם מתבטלים באורות אחרים, אפילו אם אותם אורות הם קדושים יותר, דכל אור יש לו גילוי חדש שאין באור אחר.

וזה עומק מה שאמרו (מגילה כד, ב) סומא פורס על שמע, ואמרו לרבי יהודה הרבה צפו לדרוש במעשי מרכבה ולא ראו אותה מימיהם, והיינו שברכת המאורות נאמרת על האורות אשר הצדיקים משפיעים בתורתם בכל דור ודור, וזה גם הסומא יכול לראות.

וזהו שאמרו דימי הפורים לא יהיו בטלים לעתיד לבא, דאף שאז תימלא הארץ דעה את ה', ולכאורה פורים שייבא יותר לעוה"ז, אעפ"כ לא יתבטל הפורים, דאין עולין מבטלין זה את זה, דכל מועד מביא הארה מיוחדת שאינה מתבטלת בהארה גדולה יותר, כדוגמת העולין שאין מבטלין ה את זה. ולכן גם לעתיד לבוא כאשר יהיה זמן של קדושה גדולה, מ"מ יהיה מקום לגילוי האורות המיוחדים של פורים.

דף 99

פרוכת ביום הכפורים

המזה על הפרוכת ביה"כ, ויצא אל המזבח, ושוב חזר והכניס את הדם, דנה הגמ' האם הדבר נחשב 'כניסה פנימה'.

וביאור הדבר שייחשב זאת לכניסה אם רק הולך מהמזבח לפרוכת הוא עפ"י דברי הגר"ח (הלכות עבודת יוה"כ) שמביא את הסתירה ברמב"ם שמעיר הלח"מ, שמצד אחד נקט שרק עבודת פנים מעכבת ביה"כ, ומצד שני פסק שהזאות הפרוכת מעכבות. ומבאר הגר"ח שדעת הרמב"ם היא שבהיכל יש חילוק, הפרוכת נחשבת 'פנים', אך מזבח הזהב נחשב 'חוץ'.

ואאמו"ר שליט"א בספרו בקרן היובל (מאמר לד) מבאר זאת ע"פ מה ששמע מהגר"מ אליפנט זצ"ל, שביום הכיפורים יש מעלה נפלאה שקודש הקדשים מתפשט אל תוך ההיכל. ועל כן הפרוכת נחשבת חלק מהקה"ק.

ודייק זאת אאמו"ר שליט"א מהפסוק (ויקרא טז, טז) "וכפר על הקודש (רש"י: הזאות בקה"ק) מטומאות בני" ומפשעיהם לכל חטאתם, וכן יעשה לאהל מועד (רש"י: הזאות על הפרוכת מבחוץ) השוכן איתם בתוך טומאתם (רש"י: אע"פ שטמאים שכינת בנייהם)", וקשה מדוע לא נאמר "השוכן איתם בתוך טומאתם" אלא אחרי ההזאות בפרוכת, ולא קודם לכן.

ולהיסוד הנ"ל הדברים הברורים, שהראיה והסימן לכך שהקב"ה שוכן איתנו בתוך טומאותנו, היא בכך שהשכינה יוצאת מקה"ק ומתפשטת מחוץ לפרוכת אל המקום של עם ישראל. בקה"ק עצמו אין זה גילוי של השטכך איתם בתוך טומאתם שזהו מקומו כל השנה, אבל בפרוכת שיש שם גילוי שכינה מיוחד, שם מתגלה השוכן איתם בתוך טומאותם.